

כידון לתוך העלב

סירה קטנה של אב ואם, המחפשים את תינוקם האבוד! עשרים שנה בכית, זה מה שאתה מספר לי עכשיו? זהו נשק העלוב והשבור?

כנפאני מעמת גם שני גורלות אדם: גורל יהדות אירופה במלחמת העולם השנייה (ההורים המאמצים מניצולי אוש-וויק), וגורלם של הפליטים. בעימות זה הוא רצה להצביע בעיקר על כך, שהחולשה של הפלסטינים כיום דומה לחולשתם של היהודים בעבר, ושתחושת הכוח של הישראליים דומה לתחושת הכוח של משמידים היהודים.

"אשתי שואלת" אומר האב לחייל, "האם פחדתנו מעניקה לך זכות לנהוג כך? היא מודה, כפי שאתה רואה, שאמנם היינו מוגיילים, אהה צודק, אבל אין זה מצדיק את התנהגותך. אם תחבר טעות אל טעות, לא תגיע לתוצאה חיובית. אילו כך היו פני הדברים, הרי מה שאירע באושוויץ צור דק. עד מתי תראו בחולשת הוולת הוכחה לעליזותכם?"

העימות מסתיים בקרע, וחילופי הדברים מוליכים אל מבוי סתום. הפליט נפרד מהמישפחה הישראלית באומרו: "השאלה לא תיפתר אלא בחוד החרב."

זהו הפרק השלישי בסדרה המנתחת את הספרות הפלסטינית, על מנת לעמוד על הצורה שבה רואה העם הפלסטיני את עצמו, את מדינות ערב ואת ישראל.

שימשון בלם, מרצה לספרות ערבית מודרנית, יו"ר עיראק בן 45 הוא בריסמכא בנושא זה, וסופר בזכות עצמו.

מאת שימשון בלם

נדמה להאמד שהוא מבין את שאלותיו. בינתיים הוא שומע נביחות וקולות אנשים מתקרבים ונועץ את הכידון בהמתיועם בלב החייל.

..ושק עלוב ושבור

ב רומאן זה, כמו בהחזור לחיפה, שהופיע לאחר מלחמת ששת הימים, מליך כנפאני את העלילה אל נקודת ה"סרהמוצא או המבוי הסתום. אל המסקנה שאין כל אפשרות להידברות ולהבנה עם הישראלי.

לא רק חומת-הלשון החוצצת בין ה"שניים, אלא בעיקר שתיקתו העקשנית של החייל, השמה לאל כל נסיון להידברות.

חדש. שני היריבים אינם יכולים לראות זה את זה, והם מגלגלים עיניהם בחשכה, מצותתים לקולות רחוקים ותוהים על מצבם חסר-המוצא.

לכאורה, כוחותיהם אינם מאוזנים, החייל הפך שבוי בידי הפליט, וזה יכול לרוצחו בכל רגע ולהמשיך דרכו. אף-על-פי-כן מהסס האמד, מחשש פן יפול בידי כוחות צה"ל. הוא מנסה להוציא מפי החייל מידע על הדרך, אבל הלה אינו מבין אותו, ושומר על שתיקה מוחלטת. דומיית המידבר וה"השכה משרתת על האמד מועקה כבדה, והוא מבין שבדיעבד הפך שבוי למצבו. הכל נראה לו עתה חסר-הגיון, עליונותו אינה מעניקה לו שום פתרון; הוא והחייל אינם אלא קורבנות של גורל עיוור.

עם עלות השחר מתפזרת אט-אט ה"חשכה האופפת אותם, אך חשכת אי-ההבנה החוצצת ביניהם נשארת בעינה. יתרה מזו, תחת קריייהמשש היוקדות, נתקף האמד עצבנות, ומחליט שמצב זה של חוסר-הבנה חייב להסתיים דווקא באור גדול. הוא מחטט בניירותיו של החייל, מתאמץ לפענח את שמו, אך אינו מצליח לקרוא אלא את השם "יפ" הכתוב באותיות לא-טיניות, שמופיע בחותמת המוטבעת בפניו קס הצבאי.

שם זה מלבה בו ביתר-ישאת את אש השינאה, כי ביפו הוא נולד. הוא מנסה שוב, במהלומות ובאיזמים, לאלץ את החייל לדבר, אך זה מסתגר בשתיקתו, אחייל

ה סופרים הפלסטיניים שהיו ה"ראשונים ששיקפו את הסיכסוך בין ספרות הערבית, היו גם הראשונים ש"החדירו את דמות הישראלי לספרות זו. תחילה, ישראלי זה היה משולל קווי-אופי אישיים: חייל בצבא אויב, שהת"נהגותו כלפי האוכלוסייה האזרחית באה להדגים את האכזריות של המדכא. מאר"הגם שלא תואר מבפנים, ונשאר דמות חיצונית ועויינת, המייצגת את האוייב "אן בלוק", בשלב השלישי הפך הישראלי קצת יותר מגוון, מצטיין בקווי-אופי אישיים, משוחרר כלשהו מהתדמית ה"טיפוסית שבה הוצגו הישראליים, אבל כימעט בכל המיקרים הוא נשאר איש-צבא.

פגישה בלילה

ה רומאן של רסאן כנפאני מה שנשאר לכם, שפורסם ב-1966, מס"פק את הדוגמה המרשימה ביותר לגישה זאת. הראמה, המתרחשת במידבר בין חייל ישראלי וצעיר פלסטיני, מקורה לא רק בסיכסוך שבין שני העמים, אלא גם באי-הבנה הדדית.

כך נראה האדם הישראלי בעיני הסיפור הפלסטיני:

קצין טיפש וגס-רוח, חיילת-זנונת העושה אהבה

במיסגד, ובני-עדות המיזרח השונאים את האשכנזים

לישראלי הקשות של רסאן כנפאני אחים לא כל-יכך קשוחים, אך לא פחות מסלדים. ישראלים אלה ראוים להרהג בכל מקום שיימצאו. זוהי על כל פנים, המסקנה המתבקשת מסיפורו של סופר פלסטיני אחר, יוסף ג'אר אד-ח'ק, המתגורר במצרים, אילו הרגותיו.

להרוג בכל מקום

ב נמיתה עיפה של לונדון פוגש המס"פר באיש המעורר סלידה מבט ראשון, אך הוא נאלץ להקשיב לשיחו מתוך גימנסיה מעלה באוזניו זיכרונות ממלחמת העולם השנייה, כאשר שירת בשורות הצבא הבריטי, והמספר מקשיב בחוסר-עניין, מצ"פה לרגע שיסתלק לו ויניחו לשקוע מחדש במאהבה של הגב' ציטרלי(?).

בהישמע קולה של הקריינית, המזמינה את הנוסעים לתל-אביב לעלות למטוס. מר"שיט לו הור את ידו לאות פרידה. המספר נאלם רום מרוב תדהמה, ואינו מצליח להוציא הגה מפיו. הנוסע מחייך, נוטל את מיוזמתו והולך לו, ואז מהרהר המספר בינו לבין עצמו:

אילו הרגתי, מה היה קורה? בעצם, לא חשוב מה היה קורה, כי העיקר לשפוך את מצבור השינאה של עם שלם על נציגה המאוס של הכנופייה הציונית הגזלנית.

זה לא היה עושה רושם גדול, אבל היה מאפשר לי להשמיע את קולי, שאני נשארתי פלסטיני, החי בתיקווה לני-קום!

בסיפור זה, כמו בשני הרומאנים של כנפאני, לא נעשה ניסיון לתאר את ה"ישראלי מבפנים, ליצור דמות של אויב העשוי בשר-ודם. כל מטרת המחברים הייתה להשתמש בדמות הישראלית כמייצגת של אויב, שהמרכיב האנושי שלו אינו מעניין אותם. ג'אר אד-ח'ק מפגין את סלידתו מהישראלי, בטרם עמד על זהותו, ואילו כנפאני מציגו בשני מצבים: הראשון נשאר חידה, והשני הוא בבואה של חברה גזלנית חסרת-תקנה.

אבל בהחזור לחיפה התגבר כנפאני על מכושול הלשון, בהעניקו לגיבוריו יכולת להתבטא באנגלית, ובכך התפנה להציג בצורה ברורה יותר את תפיסת "המבוי הסתום".

דב, הבן הערבי הנטוש, שגדל בבית יהודי, התחנך בבית-ספר עברי ככל נער ישראלי, יש לו כל הסיבות להתייחס אל הוריו האמיתיים כאל זרים. עם זאת, לא הסתפק המחבר בכך, והלבישו במדי צה"ל, ולא זו בלבד אלא הוא מספר כי אביו מאמנו נהרג, בהיותו חייל, במלחמת סיני. אבל כנפאני אינו יחידי בגישה זאת. רובם ככולם של הסופרים הערביים, ש"נדרשו לנושא הסיכסוך, הציגו את הישראלי כחייל, ללמד כי החברה הישראלית היא חברה מיליטריסטית, שכל נסיון לבוא עימה בדברים נידון לכשלון.

בניגוד למה שנשאר לכם, שבו הצליח כנפאני להעניק לעלילה מימד של עומק וסמליות, הרי החזור לחיפה בא להציג השקפה פוליטית, ולכן היסוד הסיפורי בו משולל כל ערך. בעימות בין דב לבין אביו, היינו בין החייל הישראלי לבין הפליט, ביקש כנפאני גם לערוך חשבון-נפש נוקב עם הפליטים עצמם, תוך שהוא מתאמץ להוקיע את קשיחותם של הישראליים. בפי דב הוא שם דברים שהוא עצמו כתבם במקומות אחרים ביחס לתופעת הבריחה והכניעה לגורל של הפלסטינים:

אסור היה לכם לעזוב את חיפה! ואם זה היה בלתי-אפשרי, אסור היה לכם לנטוש תינוק בעריסה! ואם גם זה היה בלתי-אפשרי, שומה היה עלי-כס לשוב!

כלום תיגדו שגם זה בלתי-אפשרי? עשרים שנה חלפו, אדוני! עשרים שנה! מה עשית בזמן זה כדי לקבל בחזרה את בנך?

במקומך, הייתי נוטל נשק לשם כך! היש סיבה חזקה מזו? חסרי-אונים! חסרי-אונים! כבולים בשרשרות כבדות של פיגור וחידלון! אל תספר לי שמשך עשרים שנה בליתם! הדמעות לא ישיבו את האובדים, ולא יחוללו נסים! כל מעיין הדמעות בעולם לא יכול לשאת

מחזהו של אלפרד פרג, מתיימר לתאר באופן דוקומנטי טרי מאורעות שונים. בתמונה זו מתוארת פרשת כפר-קאסם. המחזה מעלים את החלק המכריע של דעת-הקהל הישראלית בחשיפת הפרשה. קובע שרק אדם אחד בישראל התקומם נגד המעשה. צדיק יחידי זה הוא בועז עברון.

האש והזית